

sme zamišljati». Otuda se, prema KMS, umetnost određuje rečima: »Ostvariti ono što čovek želi da treba biti«. Iz toga, navodno mužnog, prethodenja predstavite (ideje, znanja) stvarnosti umetnosti kao nečeg što je osnova ili izvor te stvarnosti (u tom prethodenju predstavite Marx se saglašava s Kantovim i tradicionalnim ishvatanjem), može se razabratiti da Kant ne smatra bitnim stvaralačkim karakterom umetnosti, mada on ovde s pravom vezuje umetnost za »proizvođenje putem slobode«, a drugde u KMS ističe igru kroz bitno obeležje umetnosti, i to igru naših duhovnih moći, nasuprot zanatu i nasuprot svakome prethodnom znanju. Tačko on i u upravo navedenoj formulaciji isključuje znanje mogućnog delfovanja umetnosti (umetničkog dela): iz pojma »delfovanje, dejstvo« (Wirkung) i, u vezi s njim, iz pojma »estetsko umjetništvo proističe puna aktuelnost Kantove estetike u našem vremenu (vid. Rüdiger Bubner: »Ueber einige Bedingungen gegenwärtiger Ästhetik«, in: Neue Hefte für Philosophie, Nr 5, tematska sveska pod naslovom »Da li je mogućna filozofska estetika?«, 1973), ali i tek pod pretpostavkom da se oslobođimo okvira »fizičke teologije« u KMS, posmatranja prirode po analogiji s umetnošću i, otuda, pojma »tehnika prirode«.

Premda tome, Kantov pojам »umetnost«, koji predstavlja glavnu teškuču u tumačenju KMS, može se odrediti tek uzimajući u obzir PU/EE, iz čega, dakle, nikako ne proistiće neki njegov aktuelni značaj, već se, naprotiv, potvrđuje njegovo tradicionalno značenje, što se vezuje za prviobitnu upotrebu grčkog tečne i drži aristotelovsko-skolaističke tradicije i mjenih izdanih u XVIII. stoljeću. Tačko, prema PU/EE, definativno možemo reći da je Kantov pojam »umetnost« bitno vezan za pojma »priroda«, što se, naravno, mada ne italiko jasno i u PU/EE, i iz KMS može razabratiti, iz Kantove teorije genija (§46), kao i iz prethodnog paragrafa 45, čijim je naslov »Lepa umetnost je učinko umetnosti, ulikoliko izgleda da je u isto vreme priroda«. Pošto tu Kant govori o »lepoj umetnosti«, potrebno je učiniti još jedan korak unatrag i u §44 osmotriti šta on razume pod »lepom umetnošću«.

Na tome mestu Kant najpre deli umetnost uopšte na mehaničku i estetsku, da bi zatim ovu drugu podelio na zabavnu i lepu umetnost. O lepoj umetnosti može se govoriti onda kada zadovoljstvo prati predstavu kao neke vrste saznanja. Kant, takođe, zahteva za lepu umetnost »opštu mogućnost saopštavanja (komunikabilnost) zadovoljstva« i uživanje kojeg ne potiče iz pakog osjeta, već... iz refleksije; i tačko se estetska umetnost kao lepa umetnost upravlja prema refleksivnoj moći suđenja« (§44).

Ramije smo videli kako Kant tumači refleksivnu moć suđenja u PU/EE kao tehničku moć suđenja... »Ona (tj. refleksivna moć suđenja protumačena kao tehnička — M. D.) postupa prema principu svrhovitog rasporeda prirode u jednom sistemu, itako reći u korist naše moći suđenja« (ramije cit.).

Sada isazimo ovo razlaganje Kantovog pojma »umetnosti. Ako taj pojam predstavlja odličnu tačku u tumačenju KMS, i ako se iz PU/EE može dobiti njegovo značenje za Kantovo mišljenje uopšte, onda je najpre trebalo odrediti taj pojam prema itekstu PU/EE. Prva stavar u tome određivanju jeste saznanje da se Kantov pojam »umetnost« razlikuje od našeg pojma i da se vezuje za evropsku filozofsku tradiciju, koja započinje s grčkim pojmom tečne i čije značenje sadrži znanje i umenje, sistem pravila i prirodnu dispoziciju.

Kant jasno razlikuje dva pojma umetnosti, pojam umetnosti uopšte od pojma lepe umetnosti, na sledeći način: prvo, umetnost kao tečne, kao tehničko-praktična delatnost, kao pravljenje svesno svog cilja, kao činjenje i projektoranje što pretpostavlja znanje i veština umenje; umetnik je u tome smislu

svakokoj je u stanju da nešto napravi, a umetnost sve što je stvoreno na osnovu nekih prethodno datih ideja i namera, umetnost znači »ostvariti ono što čovek želi da treba biti, »das Zustande zu bringen, wovon man will, dass es sein soll«), i, drugo, pojma lepe umetnosti koji pretpostavlja pojma umetnosti uopšte, ali se u isti mah od njega razlikuje i njemu suprotstavlja.

U KMS Kant prvi put upotrebjava izraz »tehnički« u vezi s umetnošću, i tako prvi put uvodi novu upotrebnu toču izraza za sve ono što pripada umetnosti. U odnosu na onu prethodno navedenu razliku između dva značenja pojma »umetnost« u Kantovoj upotrebi, sada se može reći da je umetnost, s jedne strane, tehničko-praktična i, s druge, estetska ili lepa. (Potpuno u skladu s grčkom tradicijom, Kant tako razlikuje umetnost i prirodu, s jedne strane, i delanje (praksu) s druge strane.)

Sažimamo i razlaganje drugog Kantovog pojma »tehnika prirode«, u kom je, definativno prema PU/EE, treba videti ključni pojam u tumačenju KMS.

Ako je od početka novoga doba, zahvaljujući modernoj prirodnjoj nauci, mehanička kao jedini princip objašnjenja prirode potisnula tradicionalno shvatjanje prirode po analogiji s (božanskom ili natprirodnom) umetnošću, onda se, zatim, ipak, problija saznanje da priroda nije pukti agregat zakona, već povezanost i celina koja ih oblik sistema. No, sve to protiče bez filozofske kritike, koju Kant prvi put predstavlja u KMS. Kantovo kritičko uvidljanje tiče se mašeg mačina posmatranja prirode u refleksivnoj moći suđenja, koja se ispostavlja kao tehnička, prema kojoj priroda, ukoliko je posmatrana kao umetnost, pokazuje neki afinitet. Ali je, formalno govoreći, i objašnjenje prirode u duhu moderne nauke takođe samo jedan naš način posmatranja prirode, i to po analogiji s mehanizmom. Otuda se iza mehanizma li teleologije, i njihovog slaganja u tehnički prirode, nazire njihov matični supstrat kao ujedinjujući princip koji ne možemo saznati... »Zajednički princip, s jedne strane, mehaničkog, a s druge, teleološkog izvođenja jesete nešto natčulno, što mi moramo uzeti za osnovu prirode kao fenomena« (KMS, §61, str. 293). Ili, u sličnoj, ali nešto obuhvatnijoj formulaciji: »Nova mogućnosti saglašavanja mehanizma prirode i njenog teološkog (namernog) tehničizma« leži u momu što nije ni jedno ni drugo (ni mehanizam ni svrhovita povezanost), već nju predstavlja matični supstrat prirode o kojem mi ništa ne saznamo... (ibid., str. 295).

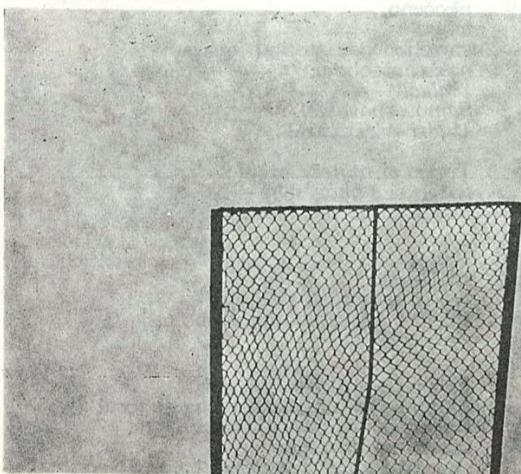
I u PU/EE Kant razmatra odnos prirode kao mehanizma i prirode kao sistema ili teleološkog tehničizma. »U pogledu svojih tvorevinu kao agregata, priroda postupa mehanički, kao privata priroda, ali u pogledu svojih tvorevinu kao sistema, ona postupa tehnički, tj. u isto vreme kao umetnost, na primer, u stvaranju kristala, cveća, unutrašnjih sklopova rastinja i životinja« (ibid., str. 24). Kao i u KMS, Kant i ovde raspravlja o mehaničkom objašnjenju jedne pobjave ili o injenom tehničkom prosudjivanju, da bi samo ovde skovao izraz »tehnički um«, koji se, kao kauzalitet umu o svrhovitim objektima, može videti jedino na tvorevinama umetnosti. No, tu nije u pitanju umetnost prema onom pojmu koji je nama blizak, jer »prosudjivanje umetničke lepote moraće da se posmatra kao čist zaključak iz onih istih principa koji leže u osnovi suđenja o prirodnoj lepoti« (ibid., str. 14).

¹ Podatke o Kajpersovom delu, kao i njegovo tumačenje PU/EE, vid. u mome pogовору Kritike moći suđenja. BIGZ, Beograd, 1975.

² Gličev široko postavljen rad značajno je postignuo u našoj literaturi, koje još čeka na pravi kritički odziv.

ZAUZMITE SE ZA NEKOG

zoran đerić

DEVOJKA BEZ MIRAZA

veverica rukopis gotov za štampu
plave kose švalja za rublje
bele pege na oku breze
čuvarna bremenita
deočka bez miraza

i ulaznica u nesanicu
i zavoj za previjanje
iobična trbušna opna
i uzrujana budućnost
belog hlepčića

kao bradavica četinarske šume
kao čorba od kupusa cvekle i pavlake
kao plitka ženska cipela
kao junačka narodna pesma
stabljika zahvaćena nepogodom

ZAUZIMTE SE ZA NEKOG

zalajao sam
zamrznut
predugo ležao
ostao neprodat
pokvario se usled dugog ležanja

poljite stočnjak mastilom
poljite vodom ugasite
pretrpjite sto knjigama

zazidajte prozore
udarite visoku cenu
naherite kapu
osetite divljenje
ne možete otrgnuti oči
na ulicama je zamro saobraćaj
reči su vam zamrle na usnama

stavite katanac
dobro skriven
zauzmite se za nekog
zavarajte glad

ILI

u pravu si
čovek je on
ljudina
ja
sam
samo ptica
samo nisam siguran
da li sam vrabac u ruci
ili
golub na grani

Zoran Đerić, rođen je 1960.
Studira na Filozofском fakultetu u Novom Sadu